ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ MARCO DARMON

της 16ης Ιανουαρίου 1992 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Με την παρούσα αγωγή, που στηρίζεται στα άρθρα 178 και 215, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, η εταιρία Industrie- en Handelsonderneming Vreugdenhil BV (στο εξής: Vreugdenhil) ζητεί αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη από την Επιτροπή.

2. Η άσκηση της αγωγής ανάγεται πράγματι στις δυσκολίες που αντιμετώπισε η Vreugdenhil για να επανεισαγάγει εντός της Κοινότητας, βάσει του συστήματος των αποκαλουμένων, «επανεισαγομένων» εμπορευμάτων, δηλαδή με απαλλαγή από τους εισαγωγικούς δασμούς, μιας παρτίδας 211 275 kg γάλακτος. Σας είχε ζητηθεί ήδη να αποφανθείτε επί των δυσχερειών αυτών κατόπιν μιας αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφασή σας της 29ης Ιουνίου 1989 [1].

3. Με την απόφαση αυτή δεχθήκατε ότι το σύστημα των «επανεισαγομένων» εμπορευμάτων

«θεσπίστηκε με τον κανονισμό 754/76 του Συμβουλίου, της 25ης Μαρτίου 1976, περί του δασμολογικού καθεστώτος που εφαρμόζεται στα επανεισαγόμενα στο τελωνειακό έδαφος της Κοινότητας εμπορεύματα (...), που επιτρέπει την επανεισαγωγή στην Κοινότητα, με απαλλαγή από τους εισαγωγικούς δασμούς, των εμπορευμάτων που είχαν εξαχθεί προηγουμένως.

Δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των ένδικων περιστατικών, δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως επανεισαγόμενα εμπορεύματα κυρίως εκείνα τα οποία επ' ευκαιρία της εξαγωγής τους εκτός του τελωνειακού εδάφους της Κοινότητας έχουν δώσει αφορμή για την τήρηση των τελωνειακών διατυπώσεων εξαγωγής ενόψει λήψεως επιστροφών ή άλλων ποσών προβλεπομένων κατά την εξαγωγή στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής.

Ο κανονισμός 1687/76 (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/016, σ. 6) της Επιτροπής, εξάλλου, που εκδόθηκε δυνάμει των εξουσιοδοτικών διατάξεων που περιέχουν οι βασικοί κανονισμοί περί κοινής οργανώσεως των γεωργικών αγορών, θεσπίζει μέτρα με σκοπό τον έλεγχο της χρησιμοποιήσεως και του προορισμού των προϊόντων που προέρχονται από την παρέμβαση. Το νομοθέτημα αυτό συμπληρώθηκε από τον κανονισμό 45/84 της Επιτροπής, της 6ης Ιανουαρίου 1984 (ΕΕ L 7, σ. 5), που προσέθεσε το άρθρο 13α βάσει του οποίου τα εμπορεύματα που προέρχονται από την παρέμβαση, για τα οποία έχει συσταθεί ασφάλεια, εξομοιούνται με τα προϊόντα που έδωσαν αφορμή για τήρηση των τελωνειακών διατυπώσεων, ενόψει χορηγήσεως επιστροφών λόγω εξαγωγής. Ως εκ τούτου, τα εμπορεύματα αυτά αποκλείονται, καταρχήν, από το καθεστώς των επανεισαγωγών, κατά την έννοια του άρθρου 2, παρά-

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — 22/88, Vreugdenhil κ.λπ. (Συλλογή 1989, σ. 2049).

γραφος 1, του κανονισμού 754/76 του Συμβουλίου· σε ειδικές, ωστόσο, περιστάσεις, μπορούν να υπαχθούν στο καθεστώς αυτό, υπό την προϋπόθεση ότι εξακολουθεί να υφίσταται η συσταθείσα ασφάλεια ή αν αυτή έχει ήδη ελευθερωθεί, ότι έχει καταβληθεί ίσο προς αυτή ποσό».

Και συνεχίσατε ως εξής:

«Η παρτίδα του γάλακτος σε σκόνη περί της οποία πρόκειται στην κύρια δίκη και η οποία προέρχεται από τα αποθέματα του οργανισμού παρεμβάσεως της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, είχε εξαχθεί στην Ιορδανία δυνάμει των διατάξεων του κανονισμού 3295/84 της Επιτροπής, της 23ης Νοεμβρίου 1984, περί χορηγήσεως διαφόρων παρτίδων αποκορυφωμένου γάλακτος σε σκόνη ως επισιτιστική βοήθεια (...) Κατά την άφιξή του στην Άκαμπα, το φορτίο είχε καταστεί άχρηστο ως επισιτιστική βοήθεια συνεπεία μούχλας και ζημίας της συσκευασίας.»

Η Vreugdenhil αγόρασε τότε την εν λόγω παρτίδα και την επανέστειλε καταρχάς στη Γερμανία, κατόπιν δε στις Κάτω Χώρες, όπου το αποκορυφωμένο γάλα σε σκόνη τέθηκε σε αποταμίευση στην εταιρία Van der Kolk. Οι δύο επιχειρήσεις ζήτησαν από το ολλανδικό τελωνείο του Amersfoort την άδεια να επανεισαγάγουν την εν λόγω παρτίδα βάσει του συστήματος των επανεισαγομένων εμπορευμάτων.

Με δύο αποφάσεις της 5ης και της 8ης Ιανουαρίου 1987, που ελήφθησαν επ' ονόματι του αρμοδίου Υπουργού, ο επιθεωρητής δασμών και ειδικών φόρων καταναλώσεως του Amersfoort απέρριψε την αίτηση αυτή και επέβαλε στην Van der Kolk εισφορά λόγω εισαγωγής 848 374,80 ολλανδικών φιορινίων (HFL). Στην αιτιολογία των δύο αυτών αποφάσεων διευκρινίζεται ιδίως ότι, δυνάμει του άρθρου 13α του κανονισμού 1687/76, τα εν λόγω εμπορεύματα που προέρχονταν από την παρέμβαση, δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως επανεισαγόμενα εμπορεύματα κατά την έννοια του άρθρου 2 του κανονισμού 754/76 παρά μόνο αν το ποσό που ισούται προς την ασφάλεια που έχει αποδεσμευθεί κατά την προηγηθείσα εξαγωγή έχει ήδη καταβληθεί. Δεδομένου ότι αυτό δεν συνέβαινε εν προκειμένω, η απαλλαγή που προβλέπεται για τα επανεισαγόμενα εμπορεύματα δεν μπορούσε να εφαρμοστεί.

Η Vreugdenhil και η Van der Kolk άσκησαν προσφυγή ακυρώσεως των αποφάσεων αυτών ενώπιον του College van Beroep voor het Bedrijfsleven. Προέβαλαν ιδίως ότι το άρθρο 13α, που προστέθηκε στον κανονισμό 1687/76 με τον κανονισμό 45/84, ήταν ανίσχυρο, επειδή η Επιτροπή δεν είχε αρμοδιότητα να παρεκκλίνει από τις διατάξεις του κανονισμού 754/76 του Συμβουλίου.

Το εθνικό δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Είναι έγκυρο το άρθρο 13α του κανονισμού 1786/76 της Επιτροπής, που προστέθηκε με τον κανονισμό 45/84 της Επιτροπής;»[2].

4. Στο ερώτημα αυτό απαντήσατε, δεχόμενοι το ανίσχυρο του προαναφερθέντος άρθρου 13α, για τον λόγο ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να στηρίξει την αρμοδιότητά της για τη θέσπιση μιας τέτοιας διατάξεως στις εκτελεστικές εξουσίες που διαθέτει στον γεωργικό τομέα, εφόσον ο σκοπός που επιδιωκόταν με το εν λόγω μέτρο ενέπιπτε στο σύστημα των επανεισαγωγών και, επομένως, στο τελωνειακό δίκαιο, τομέα που καλύπτεται από μία εξαντλητική ρύθμιση του Συμβουλίου[3].

2 — Σκέψεις 3 έως 10.

3 — Βλ. τις σκέψεις 21 έως 25.

5. Όπως εκτίθεται στην αγωγή, ο πρόεδρος του College van Beroep voor het Bedrijfsleven διέταξε στις 29 Μαΐου 1990 την ολλανδική διοίκηση να επιστρέψει την προαναφερθείσα εισφορά των 848 374,80 HFL. Στις 15 Ιουνίου 1990, η Vreugdenhil ζήτησε από την Επιτροπή την απόδοση ορισμένων εξόδων στα οποία υποβλήθηκε λόγω της υποχρεώσεώς της να καταβάλει την εν λόγω εισφορά: ήτοι, πρώτον, τα έξοδα συστάσεως τραπεζικής εγγυήσεως, λόγω του ότι η ολλανδική διοίκηση είχε δεχθεί να αναμείνει την έκβαση της ένδικης διαδικασίας για να εισπράξει την εισφορά υπό την προϋπόθεση ότι η Vreugdenhil θα κατέβαλε τόκους επί του ποσού της εισφοράς με το ισχύον νόμιμο επιτόκιο στις Κάτω Χώρες και θα συνιστούσε τραπεζική εγγύηση, δεύτερον, τους τόκους που θα εισέπραττε αν το ποσό που αντιστοιχούσε στην εισφορά παρέμενε στην κατοχή της για την περίοδο μεταξύ 7ης Ιουλίου 1988, ημερομηνίας κατά την οποία η Vreugdenhil προτίμησε, ενόψει των εξόδων που συνεπήγετο η τραπεζική εγγύηση και οι τόκοι που θα έπρεπε να καταβληθούν, να καταβάλει την εισφορά, και 25ης Ιουνίου 1990, ημερομηνίας κατά την οποία της επιστράφηκε η εισφορά. Ζήτησε επίσης τα έξοδα που συνδέονται με την προάσπιση των συμφερόντων της ενώπιον του College van Beroep voor het Bedrijfsleven και ενώπιον του Δικαστηρίου. Η Επιτροπή, με έγγραφο της 17ης Ιουλίου 1990, αρνείται ότι υπέχει ευθύνη ως προς την πρόκληση της προβαλλομένης ζημίας.

6. Το κοινοτικό όργανο προβάλλει ένσταση απαραδέκτου, στηριζόμενη στο γεγονός ότι η ενάγουσα δεν απέδειξε ότι δεν κατόρθωσε, ακολουθώντας τη δικαστική οδό ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, να επιτύχει αποκατάσταση της ζημίας που διατείνεται ότι υπέστη. Στο υπόμνημά της ανταπαντήσεως, η Επιτροπή προβάλλει μια δεύτερη ένσταση απαραδέκτου, στηριζόμενη στο ότι δεν αποδείχθηκε ότι η Vreugdenhil δεν μετέθεσε στον πελάτη της, τον ασφαλιστή της ή τον οργανισμό παρεμβάσεως τον κίνδυνο αδυναμίας επανεισαγωγής.

7. Θεωρώ εξαρχής ότι δεν ευσταθεί η δεύτερη ένσταση απαραδέκτου. Πρόκειται πράγματι για επιχείρημα που αφορά την ύπαρξη της ζημίας που υποστηρίζει η Vreugdenhil ότι υπέστη και, επομένως, για ισχυρισμό που αφορά την ουσία. Ακόμη και ως ισχυρισμός που αφορά την ουσία, φαίνεται τελείως απαράδεκτος, καθόσον η Επιτροπή δεν τον προέβαλε παρά μόνο με το υπόμνημά της ανταπαντήσεως, σε αντίθεση προς τις διατάξεις του άρθρου 42, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, και, επομένως, η Vreugdenhil δεν είχε τη δυνατότητα να απαντήσει στον ισχυρισμό αυτό κατά την έγγραφη διαδικασία. Προτείνω επομένως να τον απορρίψετε αμέσως.

8. Η πρώτη ένσταση απαραδέκτου αναφέρεται στη νομολογία σας κατά την οποία:

« Στην περίπτωση που ιδιώτης θεωρεί ότι θίγεται από την εφαρμογή κοινοτικής νομοθετικής πράξης, την οποία θεωρεί παράνομη, έχει τη δυνατότητα, όταν η εφαρμογή της πράξης έχει ανατεθεί στις εθνικές αρχές, να αμφισβητήσει, κατά την εν λόγω εφαρμογή, το κύρος της πράξης ενώπιον εθνικού δικαστηρίου στο πλαίσιο διαφοράς με τις εσωτερικές αρχές. Το δικαστήριο αυτό μπορεί, ή και υποχρεούται, υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 177, να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα ως προς το κύρος της εν λόγω κοινοτικής πράξης. Ωστόσο, η προσφυγή αυτή τότε μόνο μπορεί να διασφαλίσει αποτελεσματικά την προστασία των ενδιαφερόμενων ιδιωτών, όταν μπορεί να καταλήξει σε αποκατάσταση της ζημίας που επικαλούνται » [4].

9. Κατά τη νομολογία σας, επομένως, το παραδεκτό της αγωγής λόγω εξωσυμβατικής

4 — Αποφάσεις της 12ης Απριλίου 1984, 281/82, Unifrex (Συλλογή 1984, σ. 1969, σκέψη 11· της 25ης Οκτωβρίου 1972, 96/71, Haegeman (Rec. 1972, σ. 1005)· της 27ης Μαρτίου 1980, 133/79, Sucrimex (Rec. 1980, σ. 1299), και της 10ης Ιουνίου 1982, 217/81, Interagra (Συλλογή 1982, σ. 2233).

ευθύνης εξαρτάται από τη δυνατότητα που είχε ή μη ο ιδιώτης να επιτύχει από τα εθνικά δικαστήρια την πλήρη αποκατάσταση της ζημίας του [5].

10. Η Vreugdenhil ακολούθησε πράγματι, καταρχάς, τη δικαστική οδό ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου το οποίο όντως σας υπέβαλε με Διάταξη περί παραπομπής το ζήτημα του κύρους του άρθρου 13α του προαναφερθέντος κανονισμού. Η διαδικασία αυτή κατέστησε δυνατή την αποζημίωση του μεγαλύτερου μέρους της ζημίας που η Vreugdenhil θεωρεί ότι έχει υποστεί. Αυτό εντούτοις που σας ζητεί σήμερα η προσφεύγουσα είναι η αποκατάσταση κατά κάποιο τρόπο «παρεπομένων» ζημιών. Πράγματι, ας το υπενθυμίσω, ζητεί την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε, αφενός μεν, από την υποχρέωση στην οποία βρέθηκε να καταβάλει ποσά σε τρίτους, δηλαδή το τραπεζικό ίδρυμα που χορήγησε την εγγύηση και τους δικηγόρους ή τους νομικούς συμβούλους που ανέλαβαν την προάσπιση των συμφερόντων της, αφετέρου δε, συνεπεία του διαφυγόντος κέρδους λόγω του ότι δεν περιλαμβάνεται στην περιουσία της ένα ποσό που έχει αχρεωστήτως καταβληθεί στην εθνική διοίκηση.

11. Όμως, έχετε ήδη παραπέμψει στο εθνικό δικαστήριο το ζήτημα του διακανονισμού τέτοιων προβλημάτων.

12. Στην απόφασή σας Roquette II [6], ενώ η ενάγουσα εταιρία είχε επιτύχει, με την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως [7], να διευκρινισθεί ότι δεν συνήδε προς ένα βασικό κανονισμό του Συμβουλίου η επιβολή εξισωτικών νομισματικών ποσών επί ορισμένων προϊόντων, τα δε αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά της επιστράφηκαν κατόπιν αποφάσεως του tribunal d'instance de Lille, κηρύξατε απαράδεκτη την αγωγή κατά το μέρος που στηριζόταν στο άρθρο 215, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, δεχόμενοι ότι

«Οι διαφορές που αφορούν την απόδοση ποσών εισπραχθέντων για λογαριασμό της Κοινότητας είναι της αρμοδιότητας των εσωτερικών δικαιοδοτικών οργάνων και πρέπει να επιλύονται από αυτά κατ' εφαρμογή του εθνικού τους δικαίου, στο μέτρο που το κοινοτικό δίκαιο δεν έχει ρυθμίσει το θέμα.

Ελλείψει κοινοτικών διατάξεων επ' αυτού του σημείου, εναπόκειται σήμερα στις εθνικές αρχές να ρυθμίζουν, σε περίπτωση αποδόσεως αχρεωστήτως εισπραχθεισών φορολογικών επιβαρύνσεων, *όλα τα παρεπόμενα ζητήματα που έχουν σχέση με αυτή την απόδοση, όπως η ενδεχόμενη καταβολή τόκων.*» [8]

13. Αντιθέτως, στην ίδια απόφαση εξετάσετε κατ' ουσίαν την ενδεχόμενη ευθύνη της Κοινότητας ως προς την πρόκληση μιας ξεχωριστής ζημίας, που προέβαλε η ενάγουσα, η οποία ανήγετο στον επηρεασμό των όρων του ανταγωνισμού [9].

14. Επομένως, βάσει της νομολογίας σας, πρέπει να γίνει διάκριση, προκειμένου να καθοριστεί αν η αγωγή αποζημιώσεως εξαρτάται ή όχι από την προηγούμενη εξάντληση των ενδίκων μέσων που προβλέπει το εσωτερικό δίκαιο, μεταξύ της ζημίας που είναι παρε-

5 — Για μια θεωρητική εμβάθυνση, βλ. Joliet, R.: *Le droit institutionnel des Communautés européennes, le contentieux*, Λιέγη 1981, σ. 250· Waelbroeck, M., Louis, J.-V., Vignes D., Dewost, J.-L., και Vandersanden G., στο έργο Mégret, J.: *Le droit de la Communauté économique européenne*, τόμος 1, τεύχος 10, 1983, σ. 280· Vandersanden, G., και Barav, A.: *Contentieux communautaire*, Bruylant, Βρυξέλλες 1977, σ. 316· Boulouis, J., και Chevallier, R.-M.: *Grands arrêts de la la Cour de justice des Communautés européennes*, τόμος 1, πέμπτη έκδοση 1991, σ. 412 και επ.· Rideau, J., και Charrier, J.-L.: *Code de procédures européennes*, Litec 1990, σ. 180.

6 — Απόφαση της 21ης Μαΐου 1976, 26/74 (Rec. 1976, σ. 677).

7 — Απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1974, 34/74, Roquette I (Rec. 1974, σ. 1217).

8 — Σκέψεις 11 και 12, υπογραμμιζόμενες από εμένα.

9 — Σκέψεις 15 έως 25· βλ. ως προς το σημείο αυτό Joliet, R., όπ.π., σ. 254 και 255.

πόμενη της επιστροφής των αχρεωστήτως εισπραχθέντων ποσών και της ζημίας που διακρίνεται από αυτήν. Μόνο το αίτημα αποκαταστάσεως αυτής της τελευταίας μπορεί να υποβληθεί ευθέως ενώπιόν σας.

15. Η νομολογία αυτή έχει τη λογική της. Εφόσον παραπέμπετε τους επιχειρηματίες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων κατά των πράξεων που εκδίδουν οι διοικήσεις των κρατών μελών κατ' εκτέλεση των κοινοτικών κανόνων τους οποίους αυτοί θεωρούν παράνομους, τα δικαστήρια αυτά πρέπει επίσης να είναι αρμόδια για να κρίνουν ζητήματα παρεπόμενα της επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών. Διαφορετική κρίση θα είχε ως αποτέλεσμα να αναγκάζονται οι ενδιαφερόμενοι επιχειρηματίες να διασπούν τις αγωγές τους, ασκώντας συγχρόνως αγωγή ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου προκειμένου να επιτύχουν, κατόπιν παραπομπής για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως και κηρύξεως της σχετικής πράξεως ως ανίσχυρης, την επιστροφή του αδικαιολογήτου πλουτισμού και μία αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης ενώπιον του Δικαστηρίου σας για να ζητήσουν την αποκατάσταση παρεπομένων ζημιών. Αυτό θα αποτελούσε πηγή επιπλοκών τόσο ως προς τους ιδιώτες όσο και ως προς το Δικαστήριό σας που θα έπρεπε να αποφανθεί, για παρεπόμενα ζητήματα, επί της αρχής της ευθύνης της Κοινότητας, ενώ η κήρυξη και μόνο της σχετικής πράξεως ως ανίσχυρης θα είχε καταστήσει δυνατή, ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, την επίτευξη αποκαταστάσεως της κύριας ζημίας. Εξάλλου, στο παρόν στάδιο εξελίξεως της νομολογίας σας, οι προϋποθέσεις που στοιχειοθετούν την εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας διαφέρουν από αυτές που μπορούν να επιφέρουν την κήρυξη κοινοτικού κανόνα ως ανίσχυρου. Επομένως, δεν χρειάζεται να επιμείνουμε στη σημασία που έχει το να κρίνεται από τον εθνικό δικαστή το σύνολο των παρεπομένων ζητημάτων που συνδέονται με την επιστροφή του αδικαιολογήτου πλουτισμού, κατόπιν υποβολής προδικαστικού ερωτήματος και αποφάσεως του Δικαστηρίου σας ως προς το κύρος της σχετικής κοινοτικής πράξεως.

16. Βεβαίως, καθόσον ορισμένες από αυτές τις παρεπόμενες ζημίες προκαλούνται συχνά από την υποχρέωση στην οποία βρέθηκε ο επιχειρηματίας να καταβάλει ποσά όχι στην εθνική διοίκηση, αλλά σε *τρίτους*, είτε αυτοί είναι ένα τραπεζικό ίδρυμα είτε δικηγόροι ή νομικοί σύμβουλοι, η λύση την οποία προέκρινε η νομολογία σας έχει, κατά τη γνώμη μου, κατ' ανάγκη ως συνέπεια να ωθεί, ενδεχομένως, το εθνικό δικαστήριο να υποχρεώσει το δημόσιο να καταβάλει συμπληρωματικά ποσά και όχι μόνο την επιστροφή των ποσών που εισέπραξε αχρεωστήτως.

17. Πράγματι, επειδή ακριβώς δεχθήκατε με την προαναφερθείσα απόφασή σας RoquetteII ότι από τις διατάξεις σχετικά με τους ίδιους πόρους των Κοινοτήτων προκύπτει ότι

« εναπόκειται στις εθνικές αρχές να εξασφαλίσουν, για λογαριασμό της Κοινότητας και σύμφωνα με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, την είσπραξη ορισμένου αριθμού φορολογικών επιβαρύνσεων μεταξύ των οποίων τα νομισματικά εξισωτικά ποσά » [10],

παραπέμψατε στο εθνικό δικαστήριο το ζήτημα της επιλύσεως των παρεπομένων σε σχέση με την επιστροφή προβλημάτων, ιδίως δε την καταβολή ενδεχομένως τόκων. Επομένως, κατ' εμέ, η απόφασή σας πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει την έννοια ότι συνεπάγεται κατ' ανάγκη όχι μόνο την παροχή δυνατότητας στο εθνικό δικαστήριο να υποχρεώσει την εθνική διοίκηση στην πληρωμή και άλλων ποσών εκτός από αυτά που έχουν αχρεωστήτως καταβληθεί, αλλά επίσης και ότι παρέχει δικαίωμα στο δημόσιο να ζητήσει από την Κοινότητα την επιστροφή των ποσών αυτών, επειδή δεν διαχειρίζεται το σύστημα των ιδίων κοινοτικών πόρων παρά μόνο « για λογαριασμό της Κοινότητας ». Παρ' όλο που αυτή η δυσκολία δεν αντιμετωπίστηκε ποτέ,

10 — Σκέψη 9.

όπως φαίνεται, από τη νομολογία σας, θεωρώ ότι, εφόσον η αποκατάσταση αυτών των παρεπομένων ζημιών υπαγορεύεται από τον παράνομο χαρακτήρα του εφαρμοστέου κοινοτικού κανόνα, πρέπει κατά φυσική συνέπεια να υποστεί η Κοινότητα τις σχετικές οικονομικές συνέπειες. Χωρίς αμφιβολία, δύσκολα τα εθνικά δικαστήρια, και ορθώς κατ' εμέ, θα αποδεχθούν να καταδικάσουν το οικείο κράτος μέλος, χωρίς αυτό να έχει υποπέσει σε σφάλμα, εάν δεν είναι βέβαιο ότι θα αποδοθούν στο δημόσιο, που καταδικάζεται για λογαριασμό της Επιτροπής, τα ποσά που θα έχει κατ' αυτό τον τρόπο καταβάλει.

18. Η ενδεχομένως αρνητική απόφαση της Επιτροπής να επιβαρυνθεί με αυτή την παρεπόμενη αποζημίωση θα μπορούσε εν πάση περιπτώσει να προσβληθεί ενώπιόν σας με προσφυγή ακυρώσεως από το οικείο κράτος μέλος.

19. Μετ' επιτάσεως σας ζητώ να διευκρινίσετε τη συνέπεια αυτή στην απόφασή σας προκειμένου να προληφθούν οι δυσχέρειες που θα εξετάσω στη συνέχεια των προτάσεών μου και που οφείλονται στις ερμηνείες στις οποίες αναγκάζονται να προβούν μερικές φορές τα εθνικά δικαστήρια σ' έναν τομέα που χαρακτηρίζεται από αποφάσεις « προφανώς αντιφατικές » [11].

20. Ας εφαρμόσουμε αυτές τις αρχές στα δεδομένα της υποθέσεως. Το αίτημα περί τόκων επί του ποσού της εισφοράς που καταβλήθηκε αχρεωστήτως εξαρτάται χωρίς αμφιβολία από την προηγούμενη εξάντληση των ενδίκων βοηθημάτων που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, δεδομένου ότι το αίτημα αυτό έχει ρητώς χαρακτηριστεί με την προαναφερθείσα σας απόφαση Roquette II παρεπόμενο ζήτημα. Το ίδιο ισχύει, κατά τη γνώμη μου, και ως προς τα έξοδα για τη σύσταση τραπεζικής εγγυήσεως των οποίων επίσης ζητείται η απόδοση. Πράγματι, όπως τόνισα, η ολλανδική διοίκηση αποδέχθηκε να μην καταβάλει η Vreugdenhil αμέσως την εισφορά υπό τον όρο συστάσεως τραπεζικής εγγυήσεως και καταβολής των τόκων με το νόμο επιτόκιο που ισχύει στις Κάτω Χώρες. Μετά από ορισμένο χρόνο, η Vreugdenhil θεώρησε ότι ήταν λιγότερο δαπανηρό γι' αυτήν να καταβάλει την εισφορά αντί να αναμείνει την έκβαση της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Οι τόκοι που καταβλήθηκαν στην ολλανδική διοίκηση της επιστράφηκαν κατόπιν της εκδόσεως της σχετικής αποφάσεως του College van Beroep voor het Bedrijfsleven. Τα έξοδα συστάσεως τραπεζικής εγγυήσεως παραμένουν σε βάρος της. Αίτημα επιστροφής των εξόδων αυτών είναι, κατ' εμέ, της ίδιας φύσεως όπως το αίτημα περί τόκων επί του ποσού της εισφοράς που καταβλήθηκε αχρεωστήτως. Πράγματι, η τραπεζική εγγύηση είχε ως μοναδικό σκοπό να διευκολύνει τη Vreugdenhil να μην καταβάλει αμέσως την εισφορά και να διατηρήσει επομένως το αντίστοιχο ποσό στα περιουσιακά της στοιχεία.

21. Τέλος, όσον αφορά τα έξοδα από την προάσπιση των συμφερόντων της ενώπιον του γερμανικού και του ολλανδικού τελωνείου καθώς και του College van Beroep voor het Bedrijfsleven και του Δικαστηρίου σας, σημειώνω ότι σε πολλά κράτη μέλη τα έξοδα αμοιβής συμβούλου ή εκπροσώπου περιλαμβάνονται στα δικαστικά έξοδα [12]. Όμως, το αίτημα της Vreugdenhil έγινε δεκτό από το College van Beroep voor het Bedrijfsleven η οποία και πέτυχε, σε αντίθεση προς ό,τι αναφέρθηκε εκ πλάνης κατά την προφορική διαδικασία, να υποχρεωθεί η ολλανδική διοίκηση να καταβάλει ποσό 41 000 HFL ως έξοδα που αφορούν ιδίως τα δικαστικά έξοδα

11 — Waelbroeck, Louis και Vandersanden: όπ.π., σ. 279.

12 — Αυτό ακριβώς ορίζει και το άρθρο 73 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, τις αμοιβές των συμβούλων της και τα έξοδα ταξιδίου. Μία αμφιβολία υφίσταται εντούτοις ως προς το ζήτημα αν τα έξοδα αυτά καλύπτουν ή όχι πλήρως τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε η Vreugdenhil. Ακόμη κι αν η καταψηφιστική αυτή απόφαση δεν θα ήταν αρκετή για να καλυφθούν τα έξοδα που προκλήθηκαν εν προκειμένω, δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί η φύση τους ως παρεπομένης ζημίας. Αν το Δικαστήριο αποφανθεί επί του ύψους της ζημίας, θα πρέπει να εξεταστεί αν πρόκειται ενδεχομένως για ζημία για την οποία έχει ήδη, τουλάχιστον εν μέρει, επιδικαστεί αποζημίωση.

22. Όσον αφορά τα έξοδα που προκλήθηκαν από τις επαφές με το γερμανικό και το ολλανδικό τελωνείο, φαίνεται ότι πρόκειται για τα έξοδα που υφίσταται ένας επιχειρηματίας που διενεργεί συχνά εισαγωγές ή εξαγωγές συνεπεία του γεγονότος ακριβώς της οικονομικής του δραστηριότητας και δεν μπορούν, κατ' εμέ, να χαρακτηριστούν ως ζημία.

23. Κατά συνέπεια, οι ζημίες των οποίων την αποκατάσταση ζητεί η Vreugdenhil με την παρούσα αγωγή, πρέπει να χαρακτηριστούν ως ζημίες παρεπόμενες της επιστροφής της εισφοράς που καταβλήθηκε αχρεωστήτως.

24. Εξάλλου, δεν αμφισβητείται ότι οι εισφορές λόγω εισαγωγής που επιβαρύνουν τα γεωργικά προϊόντα αποτελούν μέρος των ίδιων πόρων της Κοινότητας. Η ολλανδική διοίκηση εισέπραξε επομένως την επίδικη εισφορά απλώς για λογαριασμό της Κοινότητας. Κατά συνέπεια, η ενάγουσα έπρεπε να ζητήσει από τον Ολλανδό δικαστή την αποκατάσταση των παρεπομένων ζημιών που συνδέονται με την επιστροφή του αδικαιολογήτου πλουτισμού που προβάλλει. Εφόσον δεν το έκανε θα πρέπει η παρούσα αγωγή της να κηρυχθεί εκ των προτέρων απαράδεκτη σύμφωνα με την απόφαση Roquette II.

25. Η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι δεν ήταν εν προκειμένω υποχρεωμένη να κινήσει τη σχετική διαδικασία ενώπιον των ολλανδικών δικαστηρίων, καθόσον, κατά τη νομολογία του College van Beroep voor het Bedrijfsleven, δεν είναι δυνατό να υφίσταται ευθύνη του ολλανδικού δημοσίου όταν αυτό απλώς εκτελεί μία παράνομη κοινοτική ρύθμιση [13]. Η νομολογία αυτή στηρίζεται, κατά την ενάγουσα, στην απόφασή σας Αστερίς [14].

26. Πράγματι, με την απόφαση αυτή κρίθηκε, δεδομένου ότι με μία προηγούμενη απόφαση είχε κριθεί ότι την ευθύνη για τον παράνομο χαρακτήρα της υπό κρίση κοινοτικής διατάξεως έφερε η Κοινότητα, ότι η ευθύνη μιας εθνικής αρχής που απλώς εκτελεί την κοινοτική ρύθμιση δεν μπορεί πλέον να θεμελιωθεί στο ίδιο έρεισμα [15].

27. Νομίζω εντούτοις ότι η κατάσταση εν προκειμένω είναι διαφορετική. Στην υπόθεση Αστερίς, είχατε προηγουμένως ακυρώσει, με δύο αποφάσεις που εκδόθηκαν την ίδια ημέρα [16], τον επίδικο κανονισμό που είχε θεσπίσει η Επιτροπή και απορρίψει την αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης, για τον λόγο ότι η ακυρότητα που είχε αναγνωριστεί με την πρώτη απόφαση

« δεν μπορεί ωστόσο να θεωρηθεί ότι συνιστά κατάφωρη παραβίαση υπέρτερου κανόνα δικαίου ή πρόδηλη και βαρεία υπέρβαση, εκ μέρους της Επιτροπής, των ορίων της εξουσίας της (...) ». [17]

13 — Απόφαση της 12ης Ιουλίου 1989, Krohn κατά Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten.

14 — Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, 106/87 έως 120/87 (Συλλογή 1988, σ. 5515).

15 — Βλ. τις σκέψεις 17 έως 19.

16 — Αποφάσεις της 19ης Σεπτεμβρίου 1985, 192/83, Ελλάδα κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 2791) και 194/83 έως 206/83, Αστερίς κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 2815).

17 — 194/83 έως 206/83, προαναφερθείσα, σκέψη 23.

Όμως, στην υπόθεση αυτή επρόκειτο για τον τρόπο υπολογισμού των συντελεστών βάσει των οποίων έπρεπε να καθοριστεί το ποσό των ενισχύσεων στην παραγωγή και, όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας Sir Gordon Slynn:

« Ορθώς δεν υποστηρίχθηκε ότι οι υπό κρίση αγωγές μπορούσαν να ασκηθούν μόνο ενώπιον εθνικού δικαστηρίου κατά ελληνικού οργανισμού παρέμβασης. Αν ο τρόπος υπολογισμού των ενισχύσεων κριθεί παράνομος, δεν είναι ο εθνικός οργανισμός παρέμβασης αρμόδιος να προβεί στον εκ νέου υπολογισμό τους σύμφωνα με τις ορθές μεθόδους. Αυτό μπορεί να το κάνει μόνο η Επιτροπή κατόπιν αποφάσεως αυτού του Δικαστηρίου » [18].

28. Κατά συνέπεια, η ακύρωση με την απόφασή σας της 19ης Σεπτεμβρίου 1985 [19] του επίδικου κανονισμού δεν μπορούσε να αποκαταστήσει τη ζημία που είχαν υποστεί οι ενάγουσες, επειδή με την απόφαση αυτή εκαλείτο η Επιτροπή να υιοθετήσει ένα νέο τρόπο υπολογισμού των εν λόγω ενισχύσεων [20], αλλά, στο μεταξύ, οι ενάγουσες έπρεπε να περιοριστούν σε ενισχύσεις μικρότερου ύψους που τους είχαν χορηγηθεί. Κατά συνέπεια, για να επαναλάβω μία διάκριση που γίνεται στην επιστήμη [21] και φαίνεται, κατά τη γνώμη μου, να αντανακλά πιστά τη νομολογία σας, οι προσφεύγουσες στην υπόθεση Αστερίς δεν μπορούσαν να επιτύχουν την επιδίκαση αποζημιώσεως ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, καθόσον ζητούσαν οφέλη τα οποία η κοινοτική ρύθμιση είχε παραλείψει παρανόμως να τους χορηγήσει· αντιθέτως, στην παρούσα υπόθεση, όπως και στην υπόθεση Roquette II, τα προβλεπόμενα από το εθνικό δίκαιο ένδικα βοηθήματα καθιστούν δυνατή την αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας μέσω της επιστροφής των ποσών που είχαν καταβληθεί αχρεωστήτως.

29. Παρατηρώ επίσης ότι στην υπόθεση Αστερίς επρόκειτο για την επιδίκαση από το εθνικό δικαστήριο, μέσω της θεμελιώσεως ευθύνης του ελληνικού δημοσίου, αποζημιώσεως για την *ίδια ζημία* όπως αυτή για την οποία είχε ζητηθεί αποζημίωση με αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης της Κοινότητας η οποία και απορρίφθηκε. Αντιθέτως, το Δικαστήριό σας δεν έχει ακόμη αποφανθεί ως προς την εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας, καθόσον αυτό είναι ακριβώς το αντικείμενο της παρούσας αγωγής. Η απόφασή σας Αστερίς αποτελεί απλώς εφαρμογή της γενικής αρχής « non bis in idem ». Η ευθύνη της εθνικής διοικήσεως που ενήργησε για λογαριασμό της Κοινότητας δεν μπορεί επίσης να εξετασθεί, καθόσον έχετε ήδη κρίνει ότι ο παράνομος χαρακτήρας της σχετικής πράξεως έπρεπε να καταλογιστεί στην Κοινότητα, δεν συνέτρεχαν όμως οι ευθύνες που καθιστούν δυνατή την ύπαρξη ευθύνης της.

30. Χωρίς αμφιβολία, οφείλεται στην εξαιρετικά λεπτή διαμόρφωση της νομολογίας σας το ότι, κακώς όπως φαίνεται, το College van Beroep voor het Bedrijfsleven θεώρησε, βάσει της προαναφερθείσας αποφάσεώς σας Αστερίς, ότι δεν μπορούσε να επιδικαστεί στη Vreugdenhil καμία αποζημίωση για τις παρεπόμενες ζημίες που προβάλλει.

31. Όπως και αν εκτιμηθεί η νομολογία αυτή, πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ένα αίτημα αποζημιώσεως για τις προαναφερθείσες παρεπόμενες ζημίες θα ήταν καταδικασμένο σε αποτυχία ενώπιον του ολλανδικού δικαστηρίου, ενόψει της παρούσας καταστάσεως του εφαρμοστέου εσωτερικού δικαίου. Πράγματι, δεν μπορεί να προσαφθεί

18 — Συλλογή 1985, σ. 2817.

19 — 192/83, προαναφερθείσα.

20 — 192/83, προαναφερθείσα, σκέψη 36.

21 — Ιδίως Joliet, R.: όπ.π., σ. 250 έως 258· Waelbroeck, Louis και Vandersanden, όπ.π., σ. 279· Rideau, J., και Charrier, J.-L.: όπ.π., σ. 184 έως 186.

στη Vreugdenhil το ότι δεν άσκησε αγωγή για τον λόγο αυτό ενώπιον του College van Beroep voor het Bedrijfsleven. Όπως υπογράμμισα στις προτάσεις μου επί της υποθέσεως Roquette κατά Επιτροπής [22],

« όταν τα εθνικά ένδικα βοηθήματα δεν εξασφαλίζουν στον ενδιαφερόμενο επιχειρηματία αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων του, η ένσταση της παράλληλης προσφυγής είναι αδιανόητη, επειδή, ακριβώς, δεν υφίσταται πραγματική παράλληλη προσφυγή » [23].

32. Μπορεί βεβαίως να αντιταχθεί ότι εναπόκειτο στη Vreugdenhil να αμφισβητήσει την ορθότητα της προαναφερθείσας νομολογίας του College van Beroep voor het Bedrijfsleven και να του ζητήσει να σας υποβάλει προδικαστικό ερώτημα προκειμένου να διευκρινιστεί αν το κοινοτικό δίκαιο έχει την έννοια ότι υποχρεώνει το εσωτερικό δικαστήριο να λύει τα παρεπόμενα ζητήματα που έχουν σχέση με την επιστροφή του αδικαιολογήτου πλουτισμού. Στην υπόθεση Roquette II, το tribunal d'instance de Lille αρνήθηκε να επιδικάσει τόκους, τονίζοντας ότι τα ποσά που είχαν αδικαιολογήτως εισπραχθεί από τη γαλλική διοίκηση είχαν αμέσως πιστωθεί στον προϋπολογισμό της Κοινότητας [24]. Η εταιρία Roquette δεν εφεσίβαλε την απόφαση αυτή και, κατά συνέπεια, κηρύξατε απαράδεκτη για τον λόγο αυτό την αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης που είχε ασκηθεί ενώπιόν σας.

33. Δεν σας ζητώ να κάνετε το ίδιο στην παρούσα υπόθεση. Πράγματι, δύο επιχειρήματα μου φαίνεται ότι συνηγορούν υπέρ του παραδεκτού της αγωγής. Έτσι, η εταιρία Vreugdenhil προσέκρουσε εδώ σε παγιωμένη νομολογία του εθνικού δικαστηρίου, ενώ φαίνεται ότι, ακόμη και από άποψη γαλλικού δικαίου [25] η απόφαση του tribunal d'instance de Lille θα μπορούσε να δώσει λαβή για επικρίσεις. Επομένως, αν μπορούσε να προσαφθεί στην εταιρία Roquette ότι δεν εφεσίβαλε την απόφαση αυτή, η μομφή αυτή δεν έχει θέση στην παρούσα υπόθεση. Εξάλλου, ο επικουρικός χαρακτήρας που αναγνωρίζει η επιστήμη [26] στην αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης σε σχέση με τα ένδικα βοηθήματα του εθνικού δικαίου νομίζω ότι έχει ως συνέπεια ότι, στην περίπτωση κατά την οποία δεν μπορεί πλέον να στοιχειοθετηθεί η ευθύνη του κράτους *που ενήργησε για το λογαριασμό* της Κοινότητας, εναπόκειται στην Κοινότητα να αναλάβει την ευθύνη αυτή. Η ανάγκη προηγουμένης εξαντλήσεως των ενδίκων βοηθημάτων του εσωτερικού δικαίου, που μερικές φορές επικρίθηκε στην επιστήμη [27], αντισταθμίζεται, κατά τη γνώμη μου, από το ότι η Κοινότητα υποχρεούται « ως εγγυητής » στην περίπτωση κατά την οποία η αποκατάσταση της ζημίας που οφείλεται στον παράνομο χαρακτήρα κοινοτικής πράξεως δεν μπορεί, για οποιονδήποτε λόγο, να επιτευχθεί ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, *χωρίς αυτό να οφείλεται στη συμπεριφορά του ενάγοντος*. Είναι προφανές ότι, αν η απόρριψη του αιτήματος αποζημιώσεως για παρεπόμενες ζημίες από το εθνικό δικαστήριο οφείλεται στη συμπεριφορά του ενάγοντος — π.χ., ως προς τον ανεπαρκή χαρακτήρα των προσκομισθεισών αποδείξεων — ενδεχόμενη αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης ασκούμενη ενώπιόν σας θα ήταν απαράδεκτη.

34. Πράγματι, κατά τη γνώμη μου, πρόκειται απλώς για την εφαρμογή της αρχής του « δικαιώματος προσφυγής στη δικαιοσύνη », της οποίας η νομολογία σας [28] έχει αναγνωρίσει τη θεμελιώδη σημασία στην κοινοτική έννομη τάξη. Θα ήταν απαράδεκτο, λόγω του δυϊσμού των δύο εννόμων τάξεων, εντούτοις στενά συνδεδεμένων μεταξύ τους, ο ιδιώτης που

22 — Απόφαση της 30ής Μαΐου 1989, 20/88 (Συλλογή 1989, σ. 1553).

23 — Σημείο 15.

24 — Βλ. Rec. 1976, σ. 682.

25 — Βλ. Rec. 1976, σ. 684.

26 — Π.χ., Joliet, R.: *όπ.π.*, σ. 250· Rideau, J., και Charrier, J.-L.: *όπ.π.*, σ. 193· Boulouis, J., και Chevallier, R.-M.: *όπ.π.*, 5η έκδοση, σ. 424.

27 — Π.χ. Boulouis, J., και Chevalliet, R.-M.: *όπ.π.*, 3η έκδοση, σ. 462.

28 — Αποφάσεις της 15ης Μαΐου 1986, 222/84, Johnston (Συλλογή 1986, σ. 1651), και της 15ης Οκτωβρίου 1987, 222/86, Heylens (Συλλογή 1987, σ. 4097).

θεωρεί ότι έχει υποστεί ζημία να μην μπορεί να ανεύρει έναν δικαστή ο οποίος θα αποφανθεί αν το αίτημά του είναι ή μη βάσιμο.

35. Επομένως, δεν μπορεί να αντιταχθεί στη Vreugdenhil ότι είναι απαράδεκτη η παρούσα αγωγή λόγω μη εξαντλήσεως των ενδίκων βοηθημάτων του εσωτερικού δικαίου, ακόμη και αν η άσκηση αυτών ήταν η φυσική οδός για την επίτευξη αποκαταστάσεως των προβαλλομένων ζημιών, καθόσον δεν ήταν δυνατό να επιτευχθεί το αποτέλεσμα αυτό με τα εν λόγω ένδικα βοηθήματα.

36. Ας προχωρήσω τώρα στην εξέταση της αγωγής κατ' ουσία.

37. Η ενάγουσα προβάλλει κυρίως ότι η νομολογία κατά την οποία η ευθύνη της Κοινότητας στοιχειοθετείται μόνο

« σε περίπτωση κατάφωρης παραβάσεως υπέρτερου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες » [29]

δεν έχει εφαρμογή παρά μόνον όταν ο προβαλλόμενος παράνομος χαρακτήρας αφορά

« κανονιστική πράξη που προϋποθέτει επιλογές οικονομικής πολιτικής » [30].

Αυτό δεν συμβαίνει εν προκειμένω, καθόσον η Επιτροπή ενήργησε χωρίς καμία αρμοδιότητα.

38. Πράγματι, φαίνεται ότι η ενάγουσα έπρεπε κατ' ανάγκη να προβάλει αυτή την άποψη για να θεμελιώσει το αίτημά της. Όπως φαίνεται, αν εφαρμοστούν ως προς αυτή τα κριτήρια που έχουν καθοριστεί με την προαναφερθείσα νομολογία, το αίτημά της αποζημιώσεως πρέπει κατ' ανάγκη να απορριφθεί. Έχοντας ως πρότυπο, κατά την επιστήμη [31], τη « Schutznormtheorie » που έχει αναπτυχθεί στο γερμανικό δίκαιο με βάση ιδίως το άρθρο 34 του Θεμελιώδους Νόμου, ο όρος της παραβάσεως « υπέρτερου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες » δεν φαίνεται να συντρέχει σε περίπτωση παραβιάσεως της κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ των κοινοτικών οργάνων, κατανομή σκοπός της οποίας είναι, όπως υπογραμμίστηκε στην απόφασή σας Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου [32], η διασφάλιση της ισορροπίας μεταξύ των θεσμικών οργάνων που επιδιώκεται με τις Συνθήκες [33] και όχι η προστασία των δικαιωμάτων οποιουδήποτε ιδιώτη. Ο γενικός εισαγγελέας Capotorti, στις προτάσεις του επί της υποθέσεως Bayerische HNL κατά Συμβουλίου και Επιτροπής [34] θεωρεί ότι ο όρος της παραβάσεως ενός κανόνα που παρέχει δικαιώματα στους ιδιώτες

« αποκλείει ήδη την ευθύνη σε περίπτωση παραβάσεως διαδικαστικού ή τυπικού κανόνα των κανονιστικών πράξεων· οι κανόνες αυτού του είδους δεν παρέχουν γενικώς δικαιώματα στους ιδιώτες, παρόλο που είναι αναμφισβητήτως δυνατό η ελαττωματική κανονιστική πράξη να είναι ανίσχυρη για λόγους διαδικαστικούς ή τυπικούς » [35].

Παρόλο που οι κανόνες περί αρμοδιότητας δεν είναι, κατά κυριολεξία, τυπικές ή διαδικα-

29 — Π.χ., απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 1971, 5/71, Aktien-Zuckerfabrik Schöppenstedt κατά Συμβουλίου (Rec. 1971, σ. 975, σκέψη 11).

30 — Στην ίδια απόφαση, σκέψη 11.

31 — Joliet, R., σ. 267· Boulouis και Chevalliet, 3η έκδοση, σ. 445.

32 — Απόφαση της 22ας Μαΐου 1990, C-70/88 (Συλλογή 1990, σ. I-2041).

33 — Βλ. τις σκέψεις 21 και 22.

34 — Απόφαση της 25ης Μαΐου 1978, 83/76 και 94/76,4/77, 15/77 και 40/77 (Rec. 1978, σ. 1209).

35 — Rec. 1978, σ. 1233.

στικές διατάξεις, προσομοιάζουν σε σημαντικό βαθμό προς αυτούς τους κανόνες.

39. Όμως, φαίνεται ότι στην προηγούμενη απόφασή σας Vreugdenhil αποκλείστηκε ρητώς το ενδεχόμενο να μπορεί να θεωρηθεί το άρθρο 13α ως κανονιστική πράξη που συνεπάγεται επιλογές οικονομικής πολιτικής. Πράγματι, κρίνατε ότι ο σκοπός αυτής της διατάξεως ήταν άσχετος προς τον τομέα της κοινής γεωργικής πολιτικής [36] και ότι

« η Επιτροπή θέλησε με το άρθρο αυτό να εμποδίσει τη χρησιμοποίηση του συστήματος των επανεισαγομένων εμπορευμάτων για καταδολιεύσεις με ζημία των κοινοτικών πόρων και ειδικότερα για επανεισαγωγές στην κοινοτική αγορά, απαλλασσομένων των εισαγωγικών δασμών εμπορευμάτων που προέρχονται από αποθέματα παρεμβάσεως και πωλούνται σε τιμές κατώτερες της τιμής της κοινοτικής αγοράς » [37].

40. Πρόκειται πράγματι για ένα μέτρο διοικητικού συντονισμού προς καταπολέμηση της απάτης. Όμως, αν πρέπει, σε συμφωνία με ορισμένους συγγραφείς, να θεωρηθεί ότι « η ευθύνη της δημόσιας εξουσίας στον οικονομικό τομέα παρουσιάζει μέχρι τέτοιου σημείου ιδιομορφίες ώστε να είναι πράγματι τελείως αδύνατη θεωρητικά η ύπαρξη ενός συστήματος που μπορεί χωρίς σοβαρούς κινδύνους ή παράλογα αποτελέσματα να αποστασιοποιείται από το βαρύ πταίσμα » [38], αυτό ίσως δεν συμβαίνει σε περίπτωση καθαρά νομικής πλάνης, όταν η πλάνη αυτή προκαλεί ζημία σε έναν ή περισσότερους ιδιώτες. Όπως υποστηρίχθηκε μερικώς στην επιστήμη, « κατά των μη κανονιστικών πράξεων ή αυτών που, καίτοι είναι κανονιστικές, δεν συνεπάγονται επιλογές οικονομικής πολιτικής, τα στοιχεία που συνιστούν πταίσμα πρέπει να είναι λιγότερο αυστηρά » [39].

41. Η παρούσα αγωγή σας δίνει την ευκαιρία να διευκρινίσετε τη νομολογία σας στο θέμα της ευθύνης και να διαμορφώσετε μία κλιμάκωση του πταίσματος σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά της βλαπτικής πράξεως. Πράγματι, νομίζω ότι δεν είναι δυνατό να αντιμετωπιστούν με τον ίδιο τρόπο οι προϋποθέσεις ευθύνης, όταν η βλαπτική πράξη εντάσσεται στο πεδίο μιας οικονομικής πολιτικής, όπου το κοινοτικό όργανο διαθέτει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως, καθόσον είναι επιφορτισμένο να παρακολουθεί την καθημερινή και μερικές φορές περίπλοκη εξέλιξη της οικείας αγοράς και όταν, αντιθέτως, το όργανο έλαβε απλώς « κλασικά » διοικητικά μέτρα ιδίως, όπως συμβαίνει μερικές φορές [40], στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο κοινοτικός κανόνας που του παρέχει την εξουσία αυτή καθορίζει επακριβώς τις προϋποθέσεις ασκήσεως.

42. Οι διαπιστώσεις που σας ώθησαν στη διαμόρφωση αυτής της νομολογίας θεωρώ καθ' υπόθεση ότι δεν συντρέχουν εν προκειμένω. Στην απόφασή σας Bayerische HNL κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, διαπιστώσατε πράγματι ότι στο δίκαιο των κρατών μελών

« οι κανονιστικές πράξεις με τις οποίες εκφράζονται επιλογές οικονομικής πολιτικής μόνο εξαιρετικά και υπό τελείως έκτακτες περιστάσεις στοιχειθετούν την ευθύνη της δημόσιας εξουσίας »

και ότι

36 — Σκέψη 17.

37 — Σκέψη 18.

38 — Boulouis, J., και Chevallier, R.-M.: όπ.π., 3η έκδοση, σ. 451.

39 — Vandersanden, G., και Barav, A.: όπ.π., σ. 336.

40 — Βλ. τις προτάσεις μου της 18ης Ιουνίου 1991 στην υπόθεση C-55/90, Cato κατά Επιτροπής.

« η περιοριστική αυτή αντίληψη εξηγείται από τη σκέψη ότι η νομοθετική εξουσία, ακόμη και όταν υφίσταται δικαστικός έλεγχος του κύρους των πράξεών της, δεν πρέπει να εμποδίζεται στην άσκηση του έργου της από την προοπτική αγωγών αποζημιώσεως κάθε φορά που πρόκειται να θεσπίσει, προς το γενικό συμφέρον, κανονιστικά μέτρα που μπορούν να θίξουν τα συμφέροντα των ιδιωτών » [41].

43. Σε πολλά αν όχι σε όλα τα κράτη μέλη οι προϋποθέσεις της ευθύνης συνεπεία θεσπίσεως νόμων διαφέρουν αισθητώς από αυτές που αφορούν τη διοικητική δράση. Έτσι, απαιτείται συχνά μόνο απόδειξη απλού πταίσματος της διοικήσεως. Αυτή είναι ιδίως η περίπτωση του ιταλικού δικαίου [42], του γερμανικού δικαίου [43], του γαλλικού δικαίου [44], του βελγικού δικαίου [45], του δανικού δικαίου [46] και του ολλανδικού δικαίου [47]. Η ευθύνη του νομοθέτη διέπεται αντιθέτως από αυστηρότερους κανόνες, ιδίως από την προϋπόθεση ασυνήθιστης και ειδικής ζημίας [48], ή απλώς δεν υφίσταται καν [49].

41 — Προαναφερθείσα, σκέψη 5.

42 — Άρθρο 2043 του Αστικού Κώδικα.

43 — Staatshaftung— Amtshaftung, παράγραφοι 839 του Γερμανικού Αστικού Κώδικα και 34 του Θεμελιώδους Νόμου.

44 — Όπου, καταρχήν, ο παράνομος χαρακτήρας της διοικητικής πράξεως αρκεί για την ύπαρξη πταίσματος, π.χ., CE 13 Φεβρουαρίου 1952, Sieurs Costa, *Receuil Lebon*, σ. 104· η απαίτηση βαρέως πταίσματος υφίσταται επιπλέον στον τομέα της ευθύνης της δικαστικής λειτουργίας, ως προς τις υπηρεσίες διώξεως της Αστυνομίας, τις φορολογικές υπηρεσίες και στον τομέα της ιατρικής ευθύνης.

45 — Cour de Cassation, απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 1920, La Flandria, Pas. 1920, I, σ. 218, και απόφαση της 23ης Απριλίου 1971, Pas 1971, I, σ. 754.

46 — Betaenkning 214/1959 om statens og kommunernes erstatningsansvar (γνωμοδότηση σχετικά με την ευθύνη του κράτους και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως).

47 — Asser/Rutten, Verbinternissenrecht, 4 III, De Verbintenis uit de wet, 6η έκδοση, 1983, σ. 81, 86.

48 — Όπως στο γερμανικό δίκαιο (το Sonderopfer, βλ. την απόφαση του Bundesgerichtshof της 10ης Ιουνίου 1953, BGHZ 6, σ. 270, και της 25ης Απριλίου 1960, BGHZ 32, σ. 208) ή στο γαλλικό δίκαιο (απόφαση του Conseil d'État της 14ης Ιανουαρίου 1938, La Fleurette, Receuil Lebon, σ. 25).

49 — Π.χ. στο ιταλικό δίκαιο.

44. Δεν σας προτείνω εντούτοις να υιοθετήσετε μία *οργανική* διάκριση μεταξύ των πράξεων που θεσπίζει το Συμβούλιο και αυτών που θεσπίζει η Επιτροπή. Μια τέτοια διάκριση δεν έχει μερικές φορές καμία σχέση με το περιεχόμενο της πράξεως και του τρόπου ασκήσεως της εξουσίας κατά τη θέσπισή της. Η νομολογία σας, από της αποφάσεως Merkur κατά Επιτροπής [50], εφαρμόζει τις ίδιες αρχές τόσο ως προς τις πράξεις της Επιτροπής όσο και ως προς τις πράξεις του Συμβουλίου.

45. Δύο κριτήρια νομίζω ότι είναι ουσιώδη: αφενός μεν, όπως είπα, το πεδίο στο οποίο εντάσσεται η βλαπτική πράξη: πρόκειται ή μη για επιλογή οικονομικής πολιτικής; Αφετέρου δε, τα όρια εκτιμήσεως που διαθέτει το κοινοτικό όργανο. Όταν η βλαπτική πράξη δεν αποτελεί έκφραση επιλογής οικονομικής πολιτικής και το οικείο όργανο δεν διαθέτει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως, η προϋπόθεση που στην επιστήμη χαρακτηρίζεται ενίοτε ως « βαρύ πταίσμα » [51], δηλαδή ο *βαρύς και πρόδηλος χαρακτήρας* της παραβάσεως του υπέρτερου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες, δεν φαίνεται να είναι αναγκαίος.

46. Κατά τα λοιπά, φαίνεται ότι η έννοια αυτή της « βαρείας και πρόδηλης παραβάσεως » καλύπτει, όπως έχει μερικές φορές υπογραμμιστεί στην επιστήμη [52], δύο στοιχεία. Πρώτον, στην προαναφερθείσα απόφασή σας Bayerische HNL κατά Επιτροπής και Συμβουλίου τονίσατε, για να απορρίψετε την αγωγή, ότι το εν λόγω μέτρο

« θίγει πολύ ευρείες κατηγορίες επιχειρηματιών (...) ώστε οι επιπτώσεις του είχαν εξαιρε-

50 — Απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1973, 43/72 (Rec. 1973, σ. 1969).

51 — Boulouis, J., και Chevallier, R.-M.: όπ.π., 3η έκδοση, σ. 451.

52 — Joliet, R.: όπ.π., σ. 263 έως 267.

τικά αμβλυνθεί ως προς τις ατομικές επιχειρήσεις »

και ότι

« η επίπτωση του κανονισμού επί της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων δεν υπερέβη σε τελευταία ανάλυση την έκταση των οικονομικών κινδύνων που είναι συμφυείς με τις δραστηριότητες των οικείων γεωργικών τομέων ».

47. Στην απόφασή σας Dumortier frères κατά Συμβουλίου [53], όπου αντιθέτως δεχθήκατε την αγωγή, διαπιστώσατε ότι η μη τήρηση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων

« έθιξε μία περιορισμένη και σαφώς καθορισμένη κατηγορία επιχειρηματιών »

και ότι

« η ζημία που προβάλλουν οι ενάγουσες υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι συμφυείς με τις δραστηριότητες στον οικείο τομέα » [54].

48. Οι διαπιστώσεις αυτές αφορούν πράγματι τον ειδικό και βαρύ χαρακτήρα της ζημίας — αυτό είναι το πρώτο στοιχείο — και όχι την ίδια την παρανομία. Κατά μερικούς συγγραφείς, η νομολογία αυτή εντοπίζει την ανάλυση, προκειμένου να κριθεί ο βαθμός της βαρύτητας του πταίσματος, στο πεδίο της ζημίας, ενώ πρόκειται για δύο ζητήματα τελείως διαφορετικά [55].

53 — Απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1979, 64/76 και 113/76, 167/78 και 239/78, 27/79, 28/79 και 45/79 (Rec. 1979, σ. 3091).

54 — Σκέψη 11.

55 — Βλ., ως προς το σημείο αυτό, Grondman, F.: « La notion de "violation suffisamment caractérisée" en matière de responsabilité non contractuelle », *Cahiers de droit européen*, 1979, παράγραφος 1, σ. 86· Fuss, E.-W.: « La responsabilité des Communautés européennes pour le comportement illégal de leurs organes », *RTDE*, 1981, σ. 1.

49. Αντιθέτως, ένα δεύτερο στοιχείο αφορά αυτόν καθεαυτόν τον χαρακτήρα της παρανομίας. Πράγματι, στην ίδια απόφαση διαπιστώσατε ομοίως ότι

« η τήρηση της ισότητας μεταχειρίσεως (...) που τηρήθηκε από την αρχή ήδη της κοινής οργανώσεως των αγορών (...) διακόπηκε από το Συμβούλιο το 1975, χωρίς να δοθεί επαρκής αιτιολογία » [56].

50. Ομοίως, στην απόφασή σας Amylum κατά Συμβουλίου και Επιτροπής [57] τονίσατε, προκειμένου να απορρίψετε την αγωγή, ότι

« λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η επιβολή κατάλληλης συνεισφοράς δικαιολογείτο πλήρως, δεν επρόκειτο περί πλάνης τέτοιας σοβαρότητας ώστε να μπορεί να λεχθεί ότι η συμπεριφορά των κοινοτικών οργάνων προσέγγιζε σχετικώς, αυτή καθεαυτή, την αυθαιρεσία » [58].

51. Εδώ πρόκειται για τον πρόδηλο χαρακτήρα της παρανομίας. Απαιτείτε η παράβαση του σχετικού κανόνα να « προσεγγίζει την αυθαιρεσία ». Όμως, ακριβώς η απαίτηση αυτή για την ύπαρξη συμπεριφοράς οιονεί αυθαίρετης δικαιολογείται, όταν το κοινοτικό όργανο, όπως σε θέματα οικονομικής πολιτικής, διαθέτει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως, στερείται όμως σημασίας όταν οι προϋποθέσεις ασκήσεως της εξουσίας που αναγνωρίζεται στο θεσμικό όργανο είναι σαφώς και επακριβώς καθορισμένες. Σε μία τέτοια περίπτωση, κάθε παράβαση του σχετικού κανόνα φαίνεται, κατά τη γνώμη μου, να μπορεί να στοιχειοθετήσει την ευθύνη της Κοινότητας.

56 — Σκέψη 11.

57 — Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 1979, 116/77 και 124/77 (Rec. 1979, σ. 3497).

58 — Σκέψη 19.

52. Επομένως, σας προτείνω, για να ολοκληρώσω αυτές τις γενικές σκέψεις, να μην υιοθετήσετε εν προκειμένω το κριτήριο του *ασυνήθιστα βαρέως και πρόδηλου χαρακτήρα* της παραβάσεως υπερτέρου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες, εφόσον η παράνομη πράξη ή δραστηριότητα δεν συνιστά επιλογή οικονομικής πολιτικής, το δε οικείο όργανο δεν διέθετε, εν προκειμένω, ευρεία εξουσία εκτιμήσεως.

53. Αντιθέτως δεν σας προτείνω να εγκαταλείψετε την προϋπόθεση παραβάσεως υπερτέρου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες. Με άλλα λόγια, δεν συνιστά, κατά τη γνώμη μου, ipso facto κάθε παρανομία πταίσμα που μπορεί να στοιχειοθετεί την ευθύνη της Κοινότητας.

54. Εκτός από το γερμανικό δίκαιο, το δίκαιο πολλών κρατών μελών απαιτεί την προσβολή *δικαιώματος* για να στοιχειοθετηθεί η ευθύνη της διοικήσεως. Αυτό συμβαίνει ιδίως ως προς το βελγικό [59], το ιταλικό [60], το δανικό δίκαιο [61]. Στο γαλλικό δίκαιο, το Conseil d'État λαμβάνει ενίοτε υπόψη τον τυπικό χαρακτήρα της παρανομίας ή την ύπαρξη λόγων που δικαιολογούν τη βλαπτική απόφαση, προκειμένου να απορρίψει το αίτημα αποζημιώσεως [62].

55. Η νομολογία σας αρνείται επίσης να συνδέσει κατά τρόπο αδιάσπαστο τις έννοιες του πταίσματος και της παρανομίας, εφόσον δέχεστε κατά παράδοση ότι

«η διαπίστωση ότι μία κανονιστική πράξη (...) δεν είναι έγκυρη δεν αρκεί αφεαυτής για να στοιχειοθετεί δυνάμει του άρθρου 215, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ η εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας για τη ζημία που υφίστανται οι ιδιώτες» [63].

56. Όπως επισήμανε ο Fuss, E.-W. [64], «η παράβαση αντικειμενικών κανόνων δικαίου δεν αρκεί εντούτοις για να μπορεί να καταλογιστεί η ευθύνη λόγω ζημίας στην Κοινότητα (...) πρέπει να προστεθεί ένα καθοριστικό στοιχείο». Ο συγγραφέας συνεχίζει: «Το καθοριστικό αυτό χαρακτηριστικό αποτελεί τον τυπικό σύνδεσμο μεταξύ, αφενός μεν, της παραβιάσεως του δικαίου, αφετέρου δε, της δικαιολογήσεως της αξιώσεως αποζημιώσεως που μπορεί να προβάλει ο ιδιώτης συνεπεία του γεγονότος ότι εθίγη η σφαίρα των δικαιωμάτων του. Στην περίπτωση κατά την οποία ο επιφορτισμένος με την άσκηση δημοσίας εξουσίας παραβαίνει απλώς κανόνα δικαίου, η πράξη αυτή αφορά μόνο το κοινωνικό σύνολο. Πράγματι, μια τέτοια παράβαση συνιστά ταυτόχρονα προσβολή του δημοσίου συμφέροντος. Αν ένας πολίτης επιθυμεί, ατομικώς ως μέλος κοινωνικού συνόλου, να προβάλει δικαιώματα στηριζόμενος σ' αυτή την πράξη, θα πρέπει να αποδείξει ότι έχει ο ίδιος ιδιαιτέρως βλαφθεί από την αντικειμενική παραβίαση του δικαίου». Και στη συνέχεια: «Βάσει αυτού ακριβώς του πραγματικού στοιχείου διακρίνονται αυτοί των οποίων τα δικαιώματα αποσκοπεί να προστατεύσει (εν πάση ιδίως περιπτώσει) ο κανόνας δικαίου που παραβιάστηκε από το σύνολο των υποκειμένων δικαίου τους οποίους η νομιμότητα της πράξεως του οργάνου ενδιαφέρει κατά γενικό μόνο τρόπο. Το κριτήριο αυτό αποτελεί μεταξύ του βλαφθέντος προσώπου και του οργάνου μία

59 — Cass. απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 1920, La Flandria, προαναφερθείσα, Pas. I., σ. 218.

60 — Cass. 20 Απριλίου 1961, σημείο 884, foro amministrativo, 1961, II, σ. 366, βλ. επίσης το άρθρο 23 του υπαλληλικού κώδικα (DPR, 10 Ιανουαρίου 1957, σημείο 3) και το άρθρο 28 του Ιταλικού Συντάγματος.

61 — Π.χ. Østre Landsret, Ufr 1972, σ. 189 και σ. 192, 1980. σ. 955· Højesteret, Ufr 1972, σ. 603, 1981, σ. 394, και 1982, σ. 110.

62 — CE 15ης Ιουλίου 1964, Prat-Flottes, *Recueil Lebon*, σ. 438· 4ης Νοεμβρίου 1921, Montpilier, *Recueil Lebon*, σ. 903, και 7ης Ιουνίου 1940, Vuldy, *Recueil Lebon*, σ. 197.

63 — Απόφαση της 25ης Μαΐου 1978, Bayerische HNL κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψη 4.

64 — Όπ.π., σ. 9.

στενότερη σχέση από αυτή που υφίσταται μεταξύ του οργάνου και του συνόλου των υποκειμένων δικαίου τα οποία αφορά το νομότυπο της πράξεως του οργάνου» [65].

57. Φαίνεται όμως δύσκολο πώς πρέπει να δικαιολογηθεί μία κατάσταση κατά την οποία, ελλείψει κάθε προσβολής δικαιωμάτων του, ο επιχειρηματίας θα μπορούσε να αποκομίσει όφελος από τον παράνομο χαρακτήρα μιας κοινοτικής πράξεως. Κάθε νομοθεσία, ακόμη και εκτός του πλαισίου της οικονομικής πολιτικής, μπορεί να επιφέρει δεσμεύσεις, οικονομικές ή άλλες, για τους επιχειρηματίες. Η τυπική παρανομία που μπορεί να καθιστά ελαττωματική μία πράξη, π.χ. σε περίπτωση που δεν έχει δοθεί η γνώμη ενός συμβουλευτικού οργάνου, δεν μπορεί, κατ' εμέ, να συνεπάγεται την αποζημίωση ενός επιχειρηματία για τα χρηματικά βάρη που φέρει, όταν δεν συντρέχει περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων του.

58. Η απαίτηση μιας Κοινότητας δικαίου [66] προϋποθέτει, κατά τη γνώμη μου, ότι ο επιχειρηματίας του οποίου τα δικαιώματα προσβάλλονται μπορεί, εκτός από τις δραστηριότητες ή τις πράξεις που εμπίπτουν σε επιλογές οικονομικής πολιτικής, να επιτύχει αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη, αποδεικνύοντας την ύπαρξη απλού πταίσματος. Η απαίτηση αυτή δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη ότι κάθε παρανομία, έστω και απλώς τυπική, έχει ως αποτέλεσμα, πέραν πάσης προσβολής δικαιώματος, τη δυνατότητα για ορισμένους επιχειρηματίες να απαλλάσσονται από τα βάρη που φέρουν.

59. Η εφαρμογή των αρχών αυτών στην προκειμένη περίπτωση συνεπάγεται την απόρριψη της αγωγής. Όπως υπογράμμισα, η Επιτροπή, θεσπίζοντας το άρθρο 13α του προαναφερθέντος κανονισμού, ασφαλώς παραβίασε την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ των κοινοτικών οργάνων, το γεγονός όμως ότι ένα όργανο θεσπίζει στη θέση ενός άλλου οργάνου μία ρύθμιση που θα μπορούσε να θεσπίσει αυτό το άλλο όργανο, το οποίο, επιπλέον, τη θέσπισε μεταγενεστέρως [67], δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια την ευθύνη της Κοινότητας παρά μόνο αν η ρύθμιση αυτή, *αφεαυτής, δηλαδή λόγω των ουσιαστικών της διατάξεων*, συνιστά παραβίαση υπέρτερου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες και, κατά συνέπεια, συνιστά προσβολή δικαιώματος. Όμως, η Vreugdenhil, η οποία φέρει το βάρος της αποδείξεως, δεν προέβαλε κανένα επιχείρημα ως προς την παραβίαση αρχών όπως της ισότητας μεταξύ επιχειρηματιών, της ασφάλειας δικαίου ή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Κανένα στοιχείο που να αφορά άμεσα ή έμμεσα την παραβίαση τέτοιων αρχών δεν περιέχεται στην προηγούμενη απόφασή σας Vreugdenhil.

60. Επομένως, προτείνω να απορριφθεί η παρούσα αγωγή και να καταδικαστεί η ενάγουσα στο σύνολο των δικαστικών εξόδων.

65 — Όπ.π., σ. 10.

66 — Ως προς την κριτική της νομολογίας του Δικαστηρίου σας στον τομέα της εξωσυμβατικής ευθύνης, βλ. Rideau, J., και Charrier, J.-L., οι οποίοι θεωρούν ότι το Δικαστήριο δεν επέδειξε εν προκειμένω «ιδιαίτερα θαρραλέα στάση για την προάσπιση του δικαίου», όπ.π., σ. 189.

67 — Κανονισμός (ΕΟΚ) 1147/86 του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 1986, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 754/76, περί του δασμολογικού καθεστώτος που εφαρμόζεται στα επανεισαγόμενα στο τελωνειακό έδαφος της Κοινότητας εμπορεύματα (ΕΕ L 105, σ. 1).